

MPRA

Munich Personal RePEc Archive

Cross-Border Cooperation of the Balkan Countries

Mitko Dimitrov and Stoyan Totev

2009

Online at <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/62823/>

MPRA Paper No. 62823, posted 13. March 2015 20:49 UTC

ТРАНСГРАНИЧНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА БАЛКАНСКИТЕ СТРАНИ

Ст.н.с. д-р МИТКО ДИМИТРОВ

Ст.н.с. д-р СТОЯН ТОТЕВ

*Икономически институт,
Българска академия на науките*

Въведение

Граничните области обикновено се приемат за региони с ниски възможности за икономическо развитие по следните причини: а) ниска гъстота на населението и липса на икономически агломерации; б) периферна локализация и изолираност по отношение на икономическите центрове; в) наличие на относително лоша инфраструктура; г) по-слабо развити социални и бизнес услуги (Dimitrov et al, 2003). В повечето случаи тези региони се оказват неподготвени за адаптиране към интеграционните процеси, протичащи в рамките на ЕС.

Границите действат като истинска бариера за осъществяване на икономически дейности на балканските страни. Те не позволяват лесно да се продължат и да се свържат през границите така наречените оси на икономическо развитие. За изолацията на граничните райони на балканските държави влияе също и фактът, че не само осите на развитие не се пресичат (свързват), но не се наблюдава и преливане на зони с висока гъстота на населението между границите, (Petraikos and Economou, 2001). С други думи, районите от двете страни на границата при балканските страни са с ниска гъстота на населението. Типично за Западна и Централна Европа е липсата на такива негативни характеристики при техните гранични региони, което значително улеснява икономическата интеграция при тях.

Гъстотата на населението, съществуването на урбанизирани центрове, икономическата активност и БВП на глава от населението са характерни черти, между които съществува положителна взаимовръзка при балканските страни. Гъстотата на населението, или по-точно съществуването на „критична маса” от население и наличието на урбанизирани центрове са основният фактор за формиране на равнището на

БВП на глава от населението и за привличане на преки чуждестранни инвестиции към балканските страни. Така в граничните региони се създава един „порочен кръг” - нисък БВП на глава от населението и преки чуждестранни инвестиции като абсолютна стойност, като резултат от споменатите характеристики, което води до отрицателна вътрешна миграция и остаряване на населението. Така с течение на времето неблагоприятните условия за икономическо развитие постоянно се влошават.

На практика, с изключение на районите от двете страни на границата между България и Гърция, досега балканските страни не са развили ефективни трансгранични отношения (Totev and Boyadjieva, 2003). Това се потвърждава от факта, че граничните региони от двете страни по северната граница на Гърция са подобрили относителното си икономическо равнище спрямо средните показатели за своята страна, което може да се обясни с успешни трансгранични отношения. Граничните региони между останалите балкански страни (например между БЮР Македония и България, както и между България и Сърбия) намаляват относителното си икономическо равнище в рамките на своята страна. Икономическите изследвания показват, че при балканските страни има достатъчно голям потенциал за трансгранични инициативи и развитие на търговски отношения, които досега не са били използвани.

Предимства и пречки за развитието на трансгранични отношения

Предимства Развитието на отношенията между балканските страни, вкл. трансграничните отношения, е от жизнено значение за малките балкански държави, разположени периферно по отношение на Европейския икономически „гравитационен” център.¹ Това е така, защото за повечето от тях възможностите за други форми на сътрудничество на този етап на икономическо развитие са по-неблагоприятни, в сравнение с тези на страните в Централна Европа (Totev, 2002).

Трансграничното сътрудничество може да разреши, поне частично, проблемите, които срещат предприятията в граничните региони, като слабо вътрешно търсене, липсата на капитали, както и ограниченията и трудностите, които срещат при износ към развитите страни. Трансграничното сътрудничество определено ще увеличи и привлекателността на тези региони за чуждите инвеститори.

Постоянният отрицателен търговски баланс на балканските страни с ЕС ще ги принуди да търсят възможности за вътрешнорегио-

¹ Много често за икономически център на Европа (гравитационен център) се приема град Франкфурт, Германия – например при използването на гравитационни модели.

нални търговски отношения. Относително ниските вътрешнобалкански търговски отношения са неоправдано ниски за малките балкански страни, имайки предвид общия им отрицателен търговски баланс. Една ефективна политика в тази посока би развила широко различните видове регионално сътрудничество и особено трансграничното сътрудничество.

От стратегическа гледна точка дългосрочните интереси предполагат стабилни отношения между балканските страни, които ще помогнат на икономиките им да възстановят определени индустрии, използвайки възможностите за интра-индустриална регионална търговия². Развитието на вътрешнобалкански регионални икономически отношения би позволило търсене на търговски възможности за не толкова конкурентна си продукция на пазарите на Западна Европа.

Интериндустриалната търговия също може да е благоприятна, защото отрасловият характер на страните е по-скоро допълващ се, отколкото конкурентен, (Totev and Boyadjieva, 2003). Като цяло ефектът на развитието на търговията със стоки се очаква да бъде дългосрочен, но той ще бъде най-голям в началото, тъй като потенциалът за такъв вид отношения намалява с увеличаване на оборота.

Трансграничното сътрудничество предлага на МСП безспорни предимства, които много често са единствената възможност за малките фирми от граничните региони да получат достъп до чужди пазари. Ето защо дейностите в подкрепа развитието на МСП в граничните региони е от съществено значение за тях. Сътрудничеството с фирми от другата страна на границата може да бъде полезно за получаване на „информация от първа ръка“ относно условията на чуждия пазар, за намиране на нови партньори, за получаване на допълнителна информация относно производствения капацитет на другите фирми и достъп до свежи финансови средства. Осъществяването на коопериране между МСП ще позволи да се реализира икономия от мащаба на производството и така те да станат по-конкурентни.

МСП имат особени силни страни, които могат да се използват за стартиране на проекти с трансгранично сътрудничество – това са тяхната гъвкавост, бързината, с която МСП отговарят на предизвикателствата на чуждите пазари, непосредствената връзка между управленското равнище и пазара – хоризонталната структура на МСП прави процеса на вземане на решения по-лесен и по-бърз, отколкото при големите компании.

² Интраиндустриална търговия – търговия със стоки на една и съща индустрия (на един и същи отрасъл). Интериндустриална търговия – търговия със стоки на различни индустрии.

Пречки В същото време съществуват определени пречки и бариери пред развитието на трансгранична дейност при балканските страни. На първо място това са общите икономически условия и среда като пречка за трансграничните отношения, изразяващи се основно в: непрекъснатата смяна на правилата; корупция на различни равнища на икономическата администрация, бюрокрация, която напълно противоречи на практиката в ЕС; нелоялни икономически отношения; липса на сигурност, ограничен пазар с ниска покупателна способност и др.

Икономически агенти посочват липсата на информация и недостатъчната информация за управляване на бизнес в балканските страни като важни недостатъци за водене на успешен бизнес. Тук можем да отбележим и факта, че не съществува реална дейност на бизнес институции и асоциации (с изключение на Гърция), които могат да помогнат за осъществяване на успешен бизнес. Подкрепата от местните и националните власти, от местните и националните бизнес организации и от международните организации, определено е ниска. Трансгранично изследване, (Dimitrov et al, 2003), показва, че властите (местни и национални), както и агенциите и камарите, представляващи бизнеса, могат да бъдат много полезни в развитието на трансгранични отношения и стимулирането на дейността в граничните региони, чрез предоставяне на информация за: доставчици; възможности за износ; пазарни ниши; чужди партньори; информация за законодателството на съседните държави и на ЕС; условия за получаване на банкови кредити и други форми на финансиране, вкл. как МСП да кандидатстват и участват в съвместни проекти на ЕС.

Интересно е да се отбележи, че фирмите намират общите икономически условия в дадена страна, липсата на информация и подкрепа в развитието на трансграничните отношения, както и трудните финансови условия, като по-сериозни бариери, отколкото лошата инфраструктура и условията за пресичане на границата. С други думи, инфраструктурата е необходимо условие, но не достатъчно – подобряването само на транспортната инфраструктура, без подобряване на общата бизнес среда, не би било напълно ефективно. Дългосрочното развитие предполага съвършенствани инфраструктури, но резултатите в краткосрочен план могат да бъдат разочароващи без подобряване на общата икономическа среда. Ето защо подобряването на общите търговски условия, което също зависи от усилията на националните правителства, е съществено за улесняването на трансграничните отношения, (Dimitrov et al, 2003).

Основната насока за създаване на благоприятни условия за трансгранични икономически отношения трябва да се търси в подобряване дейностите на институциите (на институционално равнище), тъй

като основните пречки пред трансграничното сътрудничество са свързани с недостатъчно развити институции и липса на институционален капацитет.

**Степен на готовност
за регионално и
трансгранично
сътрудничество**

Успешното осъществяване на трансгранично сътрудничество зависи от равнището на институционално развитие, основните пречки за трансграничното сътрудничество се свързват с лошото функциониране на институциите. Равнището на обученост на местната и централна администрация от двете страни на границата е много важно и може съществено да подпомогне регионалните и трансгранични отношения. Опитът показва, че преодоляването на тези пречки изисква институционална реформа, нещо, което отнема време. Ето защо основната насока за подобряване средата за трансгранични отношения е на институционалното равнище. Таблица 1. представя готовността на „институционалните оператори” (служителите на институциите) да съдействат за осъществяване на трансгранично сътрудничество между балканските страни.

Таблица 1.

**Равнище на готовност за осъществяване на трансгранично
сътрудничество***

Държави	Икономико-производствени оператори	Икономико-търговски оператори	Социо-културни оператори	Институционални оператори	Средно за страната
Албания	4.00	4.00	4.00	2.67	3.67
Босна и Херцеговина	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00
България	3.00	3.75	3.75	4.25	3.69
Хърватия	3.33	3.33	2.67	3.33	3.17
БЮР Македония	4.25	3.75	4.25	3.25	3.88
Молдова	2.00	2.00	4.00	2.00	2.50
Румъния	4.25	4.25	5.00	3.50	4.25
Сърбия и Черна гора	2.86	2.86	2.86	3.00	2.90
Балкански държави**	3.21	3.24	3.57	3.00	3.30

Източник: Cross-border cooperation... (2002), p. 27; собствени изчисления.

* равнища: ниско – 2; средно – 4; високо – 6

** средно равнище за осемте държави

Съществува добър потенциал за регионално и трансгранично сътрудничество в балканския регион. Въпреки това трансграничните дейности могат да бъдат възпрепятствани от липсата на готовност от

страна на „институционалните оператори”. Таблицата показва, че пречките, свързани с ефективността на работа на институционалните оператори, са сравнително високи. Може да се твърди, че необходимото равнище на обучение и координация на местните и национални органи за започване на регионална и трансгранична дейност наистина съществува, това равнище обаче е далеч от желаното.

Институционалните пречки пред трансграничното сътрудничество на двустранно равнище се изправят пред трудности с „държавна централизация”, „липса на надеждност на агенциите за сътрудничество”, „незадоволителни финансови ресурси”, „липса на подходящи структури за трансгранично сътрудничество”, „ограничаващи правила за трансгранични отношения”. Интересно е, че по-доброто обучение (знания) за това как се осъществяват трансгранични отношения не прави „местните и национални органи” по-оптимистични относно преодоляване на съпътстващите ги трудности (Cross-border co-operation ..., 2002). Има страни, които са по-слабо подготвени и това затруднява трансграничните отношения на техните съседи.

Основният извод, който може да се направи, е, че „институционалните оператори” в повечето балкански страни все още не са достатъчно зрели да се ангажират реално с дейности, които допринасят за развитие „общественото благо” трансгранични икономически отношения и регионалната интеграция. Ето защо ЕС, международните институции и организации могат да допринесат за регионалната интеграция и трансграничното сътрудничество чрез подпомагане работата на институционалните оператори.

Някои спорни икономически резултати, свързани с трансграничните отношения³

Делът на трудоинтензивните отрасли расте главно в граничните региони поради протичащите процеси на делокализация. Нормално е да се наблюдават по-високи равнища на отраслова локализация в изоставащи гранични региони за страни с относително по-ниска степен на икономическо развитие, като тези процеси в известна степен са резултат на трансгранични икономически отношения. Така интеграционните процеси водят до адаптирането на отрасловата структура в тези региони, в насока формиране на конкурентни предимства основно в трудоинтензивните отрасли, (Totev, 2008). В резултат на това, граничните ре-

³ Резултати от изследване на предприятия (750 отговорили от предприятия от ЕС), представени от MOVE проект.

гиони имат слаба отраслова диверсификация, което ги прави неадаптивни към промените в икономическите условия.

Нарастващият дял на трудоинтензивните отрасли крие сериозна опасност, тъй като конкурентните предимства на тези отрасли могат лесно да се загубят и по този начин граничните региони могат да се изправят пред проблеми, свързани с високо присъствие на т.нар. отрасли без бъдеще. В отраслите, където не се очакват промени в конкурентните предимства, специализацията може да има дългосрочен положителен икономически ефект. Повечето от трудо-интензивните отрасли не могат да се смятат за такива. По-бързо икономическо развитие означава увеличени разходи за труд, което означава проблем с конкурентоспособността на типично трудоинтензивните отрасли. Това може да създаде проблеми основно за изоставащите гранични региони в тези страни, където тези са основно локализирани.

Специализацията на трудоинтензивните отрасли очевидно крие сериозни опасности за граничните региони. Въпреки това, само част от делокализацията в тези отрасли може да се отдаде на трансгранични отношения. В същото време трябва да имаме предвид, че процесът на делокализация не може да се приеме за отрицателен в изоставащите региони, защото на този етап от икономическото развитие това вероятно е алтернативата за икономически растеж и разрешаване на социалните проблеми в тези райони.

Заключение

Анализът извежда факта, че насърчаването на икономическите отношения сред балканските страни ще бъде особено предимство за техните гранични региони, както и изграждането на общи инфраструктурни коридори и общи оси на развитие при тези нови икономически пазари. Очаква се предимствата от трансграничното сътрудничество да бъдат особено значими за малките и средни предприятия от двете страни на границата, както и между малките и средни предприятия, от една страна, и големите фирми, от друга, (Dimitrov et al, 2003). Сериозен аргумент в подкрепа на трансграничната търговия е осъществяването на такава в сектори, които не са конкурентоспособни на отворения европейски пазар, тъй като международният опит показва, че трансграничната търговия има значителен интраиндустриален характер.

Политическата и икономическа стабилност в балканските страни е изключително важна за успешен бизнес и развитие на трансгранични икономически отношения. Представителите на бизнеса са много чувствителни що се отнася до тях като бариера пред взаимноизгодните икономически отношения, (Dimitrov et al, 2003).

Политиките към увеличаване капацитета и качеството на транспортната инфраструктура в региона са необходими, особено в дългосрочен план, когато икономическите отношения ще нарастват. В същото време обаче би било разумно всяка държава да инвестира в така наречената мека инфраструктура. Това са политики, които създават или подобряват местни механизми за подкрепа на трансгранични икономически дейности. Подписването на регионални и местни споразумения са една възможност за развитие в тази посока. Трябва да се знае обаче, че тези интеграционни споразумения биха имали икономически смисъл само ако имат реално приложение, не остават само на книга.

Най-високите изисквания на бизнесмените са свързани с подкрепата, която те очакват да получат от институциите в балканските страни. Националните и регионални бизнес асоциации, местните власти, международните организации трябва не само да са запознати с това, но и да са и заинтересувани да подкрепят трансграничните икономически отношения. Това е областта, където може да се постигнат най-много положителни резултати, като същевременно преодоляване бариерите пред регионалното сътрудничество е задача сравнително лесно постижима.

Подпомагането на регионалното сътрудничество и трансграничните отношения има три измерения – национално, регионално и международно. Националните правителства носят най-голяма отговорност за условията в своите страни. В същото време балканските страни имат общи проблеми, които могат да се разрешат по-лесно с общи усилия. Накрая, подкрепата на международните организации би била съществена за успешното насърчаване на регионалното сътрудничество и трансграничните отношения.

За балканските страни, които имат малки вътрешни пазари, неефективни трансгранична инфраструктури и до известна степен съществуването все още на трансгранични политически напрежения и конфликти, елиминирането на икономическия и политически „граничен ефект“ ще насърчи интеграцията между граничните региони и ще помогне за стабилизирането на балканския регион като цяло. Очаква се значението на трансграничните отношения за балканските страни да се засили с течение на времето. За повечето от тях икономическите отношения със съседните страни до голяма степен имат характера на трансгранични отношения.

Може да се приеме, че на този етап „оптималната“ регионална политика за граничните региони на балканските страни е в развитието на трансгранични отношения в техните различни видове. Поради географското си положение Албания, България, Гърция и БЮР Македония

са длъжни да вземат под внимание особените предимства на вътрешно-балканските икономически отношения. Анализите извеждат факта, че поради общите си граници само с балкански държави тези отношения са особено печеливши и създават условия за развитие на специфични вътрешнобалкански икономически отношения, (The Development..., 2001).

Взимайки предвид благоприятните и неблагоприятни предпоставки, трябва да се има предвид нещо много важно – фактът, че за първи път балканските страни имат една обща цел, определена и следвана от всички държави – присъединяване към семейството на страните от ЕС. Това е цел, която трябва да ги обедини в техните регионални и трансгранични отношения, както и да убеди заинтересованите лица (властите) да намерят общ език.

Използвана литература

1. Cross-border co-operation... (2002) Cross-Border Cooperation in/for the Balkans-Danube Area. Research done by the Instituto di Sociologia Internazionale di Gorizia, Europe, Scientific direction Alberto Gasparini, sponsored by C.O.E – Council.
2. **Petrakos, G., D. Economou.** (2001) The Spatial Structure of South-Eastern Europe. Paper prepared for the final report of the Phare ACE Project “Overcoming Isolation. Strategies of Development and Policies of Cross-Border Co-operation in South Eastern Europe after “Agenda 2000”.
3. **Dimitrov, M., G. Petrakos, S. Totev, M. Tsiapa.** (2003) Cross-Border Cooperation in South-Eastern Europe: A Survey of Enterprises in Border Regions. – Eastern European Economics, M.E., Sharpe Inc., NY, November – December, Vol. 41, N 6.
4. The Development of the Balkan Region (2001) Petrakos and Totev (eds.), Publishing House, Aldershot, Ashgate.
5. **Totev, S., M. Boyadjieva.** (2003) Potential for Cross-Border Economic Development in the Nis-Skopje-Sofia Triangle. Totev (ed.), issues of East-West Institute (EWI).
6. **Totev, S.** (2002) Economic Performance and Structures in Southeast European Countries, Albania, Bulgaria, FYR of Macedonia and Greece. – Eastern European Economics, November – December, Vol. 40, N 6, p. 51-83.
7. **Totev, S., G. Sariiski.** (2008) The Spatial Distribution of Labour Intensive Industries in the EU. – Regional and Sectoral Economic Studies, published by the Euro-American Association of Economic Development.